

IO1 – Profilundersøgelse
Analyse af eksisterende
praksis og forskning

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

HOOD – Homeless's Open Dialogue

Intellectual Output 1

Fase 2 | Analyse af eksisterende praksis og forskning

Forfatterskab

Pedro Perista & Paula Carrilho

April 2021

Projekt-titel	HOOD – Homeless's Open Dialogue
Tilskudsftale nr.	2020-1-IT02-KA204-079491
Projektets varighed	September 2020 – august 2023
Projektets hjemmeside	www.hoodproject.org
Projektkoordinator	Ufficio Pio della Compagnia di San Paolo – ONLUS
Projektpartnere	CESIS (PT) UNITO (IT) Ufficio Pio (IT) Sant Joan de Déu (ES) Projekt UDENFOR (DK) KLIMAKA (GR)
Intellectual Output	IO1 – Profilundersøgelse
IO varighed	November 2020 – maj 2023
Dokumentets titel	Skabelon til indsamling af litteratur og andre erfaringer
IO lead partner	CESIS (PT)
Formidlingsniveau	Partnerskab

Anerkendelser og ansvarsfraskrivelse

“The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein”

www.hoodproject.org

Indledning

Med henblik på at indsamle oplysninger om relevante publikationer/forskningsresultater og andre eksisterende erfaringer og praksisser på nationalt plan, har HOOD's operative partnere identificeret en række relevante undersøgelser, rapporter og praksisser. Som generelle indikationer, og under hensyntagen til HOOD's centrale emner, skulle de valgte outputs: i) fokusere på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed, ii) fokusere på det respektive land, alene eller i kontekst med en bredere vifte af lande, og iii) ikke være ældre end fra 2015.

Der blev foreslået et vejledende antal på tre til fem publikationer/forskningsresultater/øvrige erfaringer. Alt afhængigt af de nationale rammer kunne partnerne dog frit medtage et større antal henvisninger, der er ældre end 2015; henvisninger, der ikke fokuserer på landet, og/eller henvisninger, der ikke specifikt fokuserer på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed.

Denne rapport er baseret på svarene fra de fire operative partnere: Projekt Udenfor – Danmark, Klimaka – Grækenland, Ufficio Pio – Italien og Sant Joan de Déu – Spanien.

Nationale rammer for tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed

De nationale rammer i Danmark

I Danmark nævnes og anvendes begrebet 'tidlig indsats' primært i relation til arbejdet med sårbare børn og unge. Dette er tilfældet både i forhold til litteraturen om emnet og i de faktiske sociale tilbud og initiativer. Det kan skyldes, at man gennem 2010'erne oplevede en voldsom stigning i hjemløshed blandt unge i Danmark (+70%).

Den nationale debat og litteraturen om hjemløshed i almindelighed (både inden for politik, forskning og sociale tilbud) fokuserer primært på Housing First – en metode, der er blevet forsøgt implementeret flere gange hos forskellige kommuner i Danmark. Især Odense Kommune har haft succes med gennemførelsen af Housing First. Men en nylig rapport fra Socialstyrelsen viser, at kun 8 procent af hjemløse mennesker på nationalt plan tilbydes en Housing First-intervention.

Rapporten "Sådan stopper vi hjemløshed" fra 2020 af tænketanken Kraka indsamler og analyserer forskellige forskningsresultater. Rapporten viser, at en intervention, hvor folk tilbydes stabile boliger kombineret med social støtte inden en kortere hjemløshedsperiode bliver til langtidshjemløshed, kan halvere omfanget af hjemløshed i Danmark inden 2030.

Afslutningsvis er der lokale eksempler på tidlig indsats, men disse er primært fokuseret på unge, der er hjemløse eller er i risikogruppen for hjemløshed. Housing First fylder meget i debatten og litteraturen, men Danmark har endnu ikke formået at gennemføre en centralt forvaltet national Housing First-strategi i hele landet.

De nationale rammer i Grækenland

Et vigtigt initiativ til udviklingen af hjemløshedspolitikker var vedtagelsen af en juridisk definition af hjemløshed i Grækenland i 2012, selv om staten ikke har indført støtteforanstaltninger for hjemløse og heller ikke har udviklet nogen tidlig forebyggelsesstrategi.

Klimaka har været aktive på området siden 2000. De driver et dagcenter for hjemløse, der ikke kun fokuserer på profilering af hjemløse, men også på deres recovery. Ved hjælp af opsøgende gadearbejde som et effektivt interventionsredskab til sundhedsfremme, får Klimaka sine tilbud ud til de steder, hvor mange hjemløse i øjeblikket bor (dvs. havnen i Piræus og Thiseio-området i Athen). Tilsvarende tilbud til hjemløse leveres af andre NGO'er, hvoraf nogle driver natvarmestuer for hjemløse. Athens kommune har også systematisk været involveret med mennesker i hjemløshed. Kommunen har et dagcenter, en natvarmestue og et herberg til mere midlertidigt ophold.

Problemet med hjemløshed forbliver imidlertid akut, da ventelisterne for at leve under sådanne forhold er meget lange. Et andet problem er, at det næsten er umuligt at kortlægge personer og familier, der oplever utilstrækkelige boligforhold eller er i høj risiko for tvungen fraflytning/boligudsættelse.

De nationale rammer i Italien

I den italienske debat synes emnet tidlig indsats at være næsten udforsket. I det nationale programmatisk dokument "Linee di Indirizzo per il contrasto alla grave emarginazione adulta in Italia", der blev offentliggjort i 2015, nævnes vigtigheden af interventionens rettidighed én gang, og der er igennem hele rapporten kommentarer i forhold til vigtigheden af hurtigt at finde boliger og andre løsninger. Der er dog ingen analyse, som fokuserer på disse faktorer (Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali, 2015).

Også i nyere akademiske publikationer om hjemløshed er tiden ikke et relevant emne, der udforskes. Den akademiske og politiske debat i Italien har umiddelbart fokus på Housing First – på at overkomme herbergmodellen og på implementeringen af indkomststøtteforanstaltninger (som de nyligt indførte statsborgerskabsindkomster). Ikke desto mindre er der lokale erfaringer, som fokuserer på rettidig indgriben: I Torino anvender Ufficio Pios projekt specifikt "tidlig indsats"-tilgangen, mens kommunen nu udvikler intervention via deres "hurtig genhusning"-tilgang.

De nationale rammer i Spanien

I Spanien er der masser af litteratur om social udstødelse og om de faktorer, der forårsager hjemløshed eller fattigdom, med eller uden sårbarheder i hjemmet. Forskningen i tidlig indsats over for hjemløshed er imidlertid begrænset, og det samme gælder forskningen i praksis. Der er gjort visse fremskridt på dette område i de senere år, især med opdelingen af nye metoder som f.eks. "Housing First" eller motiverende samtaler. Disse fremskridt består hovedsageligt af metodisk forbedring ved at indarbejde nye praksisser, der fremmer recovery-processer som åbne dialoger. Det er vigtigt at gøre fremskridt inden for anvendt forskning for at implementere nye metoder og bevæge sig tættere på praksisser, der fokuserer på forebyggelse.

De nationale rammer i Portugal

Hjemløshed i Portugal er defineret i klar sammenhæng med den europæiske typologi for hjemløshed og boligudstødelse (ETHOS). Definitionen omfatter dem, der er uden tag over hovedet og som bor i det offentlige rum eller i en usikker/ustabil form for nødherberg, er indkvarteret i et krisecenter, samt dem, der er boligløse og bor i midlertidige boligløsninger for hjemløse.

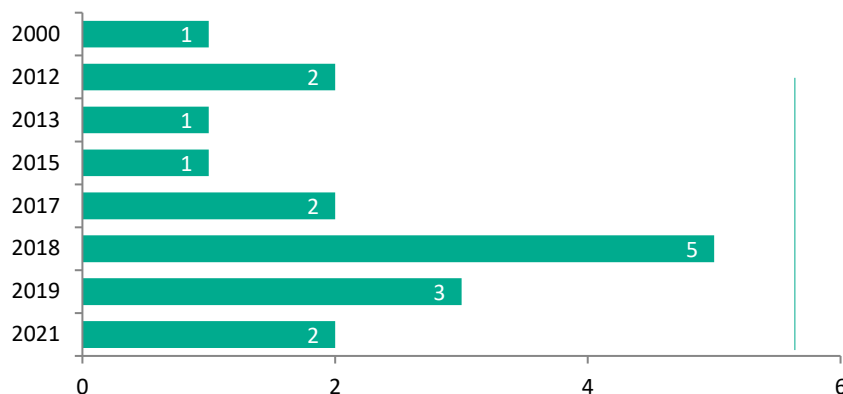
Selvom der er positive udviklinger med hensyn til tidlig forebyggelse og boligorienterede indsatser, herunder Housing First, er specifikke forebyggelsesindsatser til at hjælpe husstande i direkte risiko for hjemløshed stadig sparsomme i Portugal. Når folk ender i hjemløshed, er de afhængige af lavintensive støtteindsatser, som især leveres af ngo'er og kommuner, og 'trappetrinsmodeller' er de dominerende.

Positivt var også godkendelsen af den portugisiske strategi for integration af mennesker i hjemløshed 2017-2023 (ENIPSSA) i 2017, som omfatter finansiering af løsninger målrettet forhindring af hjemløshed som følge af et alvorligt boligbehov, og støtte til 'Housing First' og andre boligorienterede indsatser (Housing-led). ENIPSSA omfatter også en specifik akse dedikeret til koordinering, monitorering og evaluering af selve strategien. Dette anses for at repræsentere et positivt skridt hen imod potentiel innovation af udbuddet af hjemløshedstilbud i Portugal.

De relevante videnskabelige publikationer

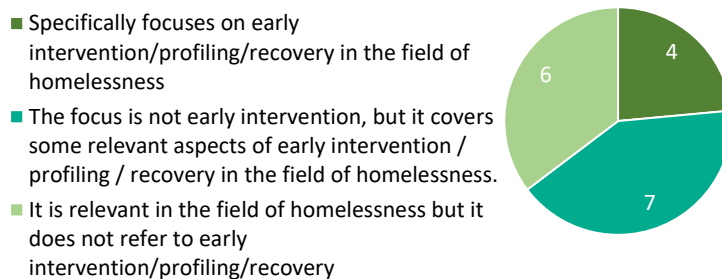
HOOD's operative partnere identificerede i alt 17 videnskabelige publikationer, fra 2000 til 2021. 12 ud af de 17 publikationer blev udgivet mellem 2017 og 2021.

Figur 1. Antal identificerede publikationer pr. udgivelsesår

Fire publikationer fokuserer specifikt på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed. Syv andre omfatter relevante aspekter ved tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed, og i seks tilfælde anses publikationen for relevant inden for hjemløshed, uden at der henvises til tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery.

Figur 2. Antal publikationer i henhold til deres fokus

Publikationer, der specifikt fokuserer på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed

Fire publikationer fokuserer specifikt på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed. To af dem ser på de videnskabelige outputs fra projekter, der er udviklet i dansk sammenhæng af Projekt Udenfor, og udgivet i 2018. Disse er "Ung og UDENFOR – erfaringer efter tre års arbejde med unge hjemløse på gade" (Ramsdahl et al., 2018) og "Jeg kan godt lide, når jeg kan dufte, at jeg har vasket fingre: en eksplorativ undersøgelse af kvinders oplevelser med hjemløshed" (Maini-Thorsen, 2018).

Den første publikation, (Ramsdahl et al., 2018), beskriver det arbejde, der er udviklet inden for rammerne af projektet "Ung og UDENFOR" og resultaterne heraf. De vigtigste anvendte metoder og aktiviteter angik opsøgende arbejde og arbejdsforholdet med unge hjemløse i Københavns gader. Den omfattende profileringen af målgruppen baseret på 77 unge hjemløse, der deltog i projektets aktiviteter, og hjalp dem med at opnå et liv med mere mening for dem selv, baseret på deres egne ønsker. Et andet mål var at omdanne den etablerede viden og profilering fra målgruppen til oplysninger og anbefalinger.

Der kunne identificeres tre vigtige nøgleresultater. For det første, at det sociale system, der er indført for at hjælpe socialt udstødte unge, ofte er en ekskluderende faktor i sig selv; for det andet forstås krav, straffe og sanktioner ofte som en påmindelse om personligt manglende evner, hvilket fører til yderligere selvstigmatisering og yderligere udstødelse; og for det tredje, at arbejdet med at hjælpe hjemløse unge bør tage hensyn til disse unges ressourcer, interesser, personlige værdier mm.

I forhold til den anden publikation (Maini-Thorsen, 2018), der fokuserer på hjemløse kvinder, var et af de vigtigste resultater opdagelsen af manglen på kvalitativ forskning om hjemløse kvinder i Danmark. Dette relaterer samtidig til behovet for at synliggøre kvinders hjemløshed og udfordre kønsstereotype opfattelser af hjemløse kvinder. Hjemløse kvinder udgør en heterogen gruppe, men der er særlige sårbarheder og risici forbundet med at være kvinde på gaden, ligesom der er kønsbestemte ressourcer. Strategierne og tilgangene inden for hjemløsetilbud har således brug for en kønslinse, for at sikre tilgængelige, trygge og værdige rammer for hjemløse kvinder, samt for at anerkende kvinders individuelle støttebehov og ressourcer.

De to andre publikationer fokuserede specifikt på tidlig inddæknelse, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed, og ansues som hidrørende fra internationale studier.

Den første, (Homelessness Australia, 2012), består af to dele. Første del følger metoden fra et evidensbaseret policypapir, og anden del fokuserer på casestudier, der foreslår forskellige måder at gribe ind på. Den undersøger teorier om tidlig indsats og forebyggelse i socialpolitik og samfundstjeneste. Den identificerer programmer i hjemløhedssektoren, der siges at fremme tidlig indsats eller forebyggende tiltag. Publikationen understreger også, at det er vigtigt at undersøge, hvilke måder hjemløshed opstår på, ikke blot for at identificere muligheder for at forebygge hjemløshed, men også for at profilere mennesker, der er i fare, og sikre, at de har adgang til den rette støtte, inden de når et krisepunkt.

De identificerede interventionspraksisser omfatter: i) fattigdoms- og indkomststøtte, ii) støtteprogrammer for lejemål, iii) sikring af adgang til universelle og målrettede sundheds- og uddannelses-tjenester, iv) planlægning, ressourcer og infrastruktur i socialt belastede områder, v) politiarbejde, domfældelse og lovgivning om kønsbestemt vold og vi) at give bredere adgang til familiemæssige støtteprogrammer, især i den tidlige barndom eller for enlige forældre.

Den anden publikation (Evans et al., 2019) laver en gennemgang af litteraturen med fokus på studier fra randomiserede, kontrollerede forsøgsevalueringer og kvasi-eksperimentelle designs, der diskuterer uafklarede spørgsmål, som kan behandles via de samme metoder. Den katalogiserer policy-reaktionerne, den eksisterende litteratur i forhold til disse strategiers effektivitet og de store mangler, der skal tages op i den fremtidige forskning. I artiklen argumenteres der for, at hjemløshed

kan være både årsag til og et af de mere ekstreme resultater af fattigdom. Artiklen mener, at regeringerne på alle niveauer besidder en række redskaber til at bekæmpe hjemløshed med, og at disse strategier har ændret sig meget i løbet af de seneste 25 år.

Ifølge forfatterne har nylige kvasi-eksperimentelle analyser gjort brug af forebyggelsestjenesternes varierende tilgængelighed over tid eller på tværs af områder, for at måle forebyggelsestjenesternes effekt på hjemløses brug af herberger og hjemløshedens varighed. De argumenterer også for, at forebyggelsesindsatsen udfordres med hensyn til at identificere, hvilke personer der muligvis kan blive hjemløse, hvis der ikke gribes ind. Dernæst argumenterer de for, at forebyggelse kan indebære formidling til udlejer/husstanden, kortsigtet finansiel bistand, sagsbehandling eller juridisk bistand. De understreger, at juridisk repræsentation ved boligretten for nylig har fået øget opmærksomhed som et redskab til forebyggelse af hjemløshed. De understreger endvidere, at 'Critical Time Intervention' (CTI) sørger for sagsbehandlinger og overgangstjenester til personer, der udskrives fra hospitalsfaciliteter, og at sådanne tjenester kan reducere fremtidig hjemløshed.

Publikationer omhandlende relevante aspekter ved tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed

En anden publikationsgruppe, som HOOD har udpeget, vedrører publikationer, der ikke specifikt fokuserer på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed, men som i stedet omhandler nogle relevante aspekter. Denne gruppe omfatter syv publikationer, hvoraf fem er artikler.

Den første (Meo, 2000) blev offentliggjort i den videnskabelige bog "Sociology of Disruptive Events", baseret på etnografisk forskning omhandlende hjemløse i den italienske by Torino. Forfatteren gennemførte biografiske interviews med hjemløse og dybdegående interviews med frivillige og socialarbejdere, samt deltagerobservation af lavtærskeltilbud og af hjemløselivets forskellige rammer (parker, stationer osv.).

Forskningen vedtog det sociologiske koncept "karriere" for at analysere oplevelsen af hjemløse på gaden. Tiden fremstod som en kernefaktor, der former overlevelsessevnen og identitetslementerne hos de hjemløse. De etnografiske data beskriver mennesker, der bor på gaden og i lavtærskeltilbud i længere tid, og som gradvist mister ressourcer og evner og bevæger sig ind i en mere og mere sårbar tilstand. For at udvikle copingstrategier til at overleve som hjemløs mister personen reelt andre evner, reducerer sit sociale netværk og indskrænker fremtidshorisonten, og bliver dermed fanget under deres nuværende levevilkår.

Artiklen argumenterer for, at med vedtagelsen af begrebet "fattigdomskarriere" til at konceptualisere de hjemløses situation, fremhæves tidens betydning for menneskers velbefindende, og en mere rettidig indgriben er derfor påkrævet. Den understreger, at det er nødvendigt at analysere hjemløshed via en sekvensmodel, der anser tid som et kernelement i forhold til de hjemløses forskellige livsforløb. Når hjemløse tilbringer en vis mængde tid på gaden, har de en tendens til at standardisere deres adfærd.

Endvidere understreges det, at den tid, der bruges på gaden og i lavtærskeltilbud, udgør et element, der differentierer fremgangsmåden for overlevelseshed- og identitetsopbygningen. Når hjemløse tilbringer en vis mængde tid på gaden og i lavtærskeltilbud, mindskes deres ressourcer og evner meget, og individuelle særegenheder forbundet med deres personlige livshistorie inden hjemløsheden forsvinder. Derudover kan mængden af tid tilbragt på gaden også kompromittere oplevelsen af "bolig", når folk får adgang til et hjem igen.

Den anden, (Theodorikakou et al., 2013), blev offentliggjort i "European Journal of Homelessness" og kombinerer litteraturreviewet med data indsamlet gennem strukturerede spørgeskemaer. Spørgsmålene til hjemløse var lukkede og stillet af uddannede fagfolk, der forsøgte at beskrive deres sociale karakteristika, samt deres primære daglige overlevelseshedsproblemer.

Policy-reviewet fokuserede på finanskrisens følgevirkninger og spareforanstaltningerne i form af boligudelukkelse og hjemløshed i Grækenland. På trods af at hjemløse var blevet anerkendt som en særligt sårbar samfundsgruppe ifølge lovgivningen, havde den græske stat ikke indført nogen støtteforanstaltninger for hjemløse og havde heller ikke udviklet en forebyggelsespolitik for at beskytte sine borgere, der kæmper med finanskrisens følgevirkninger. Således er der på det tidspunkt opstået en "ny generation" af hjemløse i Grækenland. Denne "nye generation" af hjemløses profil var anderledes end den "traditionelle" hjemløse i landet. I artiklen hævdes det, at finanskrisens generelle følgevirkninger i Grækenland, navnlig på de mest sårbare grupper, endnu ikke kunne måles, men at det var klart, at der var behov for nye tiltag for at fremme den sociale solidaritets udvikling i Grækenland.

Ifølge forfatterne viste undersøgelsens resultater, at den "nye hjemløse" befolkningsgruppe bestod af personer, der tidligere havde en tilfredsstillende levestandard og et højere uddannelsesniveau end "traditionelle" hjemløse. Deres forudgående og mest almindelige erhverv var inden for den tekniske sektor, byggesektoren eller turistsektoren. Ellers var de selvstændige inden for økonomiske områder, der umiddelbart var blevet påvirket negativt af krisen. De gav udtryk for, at boliger (85,6 %), sundhedspleje (83,1 %), et job (76 %) og personlig pleje (75 %) var deres prioritetsbehov.

Den tredje henvisning (Gaetz & Dej., 2017) blev offentliggjort som en rapport af Canadian Observatory on Homelessness Press og var baseret på forskning inden for hjemløshed, policies og tilbud, der fokuserer på at tackle hjemløshed. Rapporten er en del af en bredere kursændring i Canadas strategi mod bekæmpelse af hjemløshed, der fokuserer på at finansiere flere forebyggende foranstaltninger samt "indkvarterings- og støttehandlinger" og færre beredskabstjenester. Dette skift bygger på menneskerettigheder, der hævder, at alle mennesker har ret til boliger, der er sikre, passende, til at betale og bæredygtige, og at ingen skal bevise, at de er værdige eller klar til at få en bolig.

Som en del af dette brede forebyggelsesparadigme analyserer forfatterne strategierne for tidlig indsats og fokuseringen på enkeltpersoner og familier, der er i umiddelbar fare for at blive hjemløse, eller som netop er blevet det. De argumenterer for, at tidlig indsats omfatter policies, praksisser og strategier, der fokuserer på at imødegå den umiddelbare risiko for hjemløshed gennem tilvejebringelse af information, vurderinger og adgang til den nødvendige støtte. Tidlig indsats kan også være en strategi, der tilvælges for at facilitere det gradvise paradigmeskift fra et fokus på nødstilfælde til et fokus på forebyggelse.

Desuden fokuserer rapporten på den tidlige indsats effektivitet i arbejdet med unge hjemløse eller unge, der er i risiko for at blive hjemløse. Sidstnævnte anses faktisk for at være særligt udsatte for yderligere traumatisering og udnyttelse, selv hvis de kun er hjemløse over en kort periode.

Artiklens vigtigste resultater omfatter: i) en klar definition af forebyggelse af hjemløshed (primær, sekundær, tertiær) og klar identifikation af tidlig indsatsinden for denne ramme, ii) overbevisende dokumentation fra hele verden vedrørende forebyggelsesforanstaltningers effektivitet og iii) at fremme et perspektiv til at rammesætte forebyggelsen af hjemløshed på en måde, der bevæger sig væk fra at anse hjemløshedssektoren som den eneste ansvarlige for at tackle hjemløshed.

Den fjerde artikel, (Rodríguez-Pellejero et al., 2017), har til formål at undersøge tilstedeværelsen af kliniske personlighedsmønstre og kliniske syndromer hos hjemløse personer og at identificere almindeligt forekommende personlighedsprofiler. Resultaterne viste, at kliniske personlighedsmønstre og kliniske syndromer med højere prævalens, ifølge Millions model, henholdsvis var: depressiv, narcissistisk og paranoid, samt angst, stofafhængig og tankeforstyrret. Derudover klassificerede klyngeanalyserne personerne i to grupper "narcissistisk-adaptiv" og "depressiv-paranoid". Disse resultater tyder på, at behandlings- og sundhedsressourcerne bør tilpasses efter den mentale forringelse, idet de hjemløse betragtes som en heterogen gruppe med forskellige psykosociale behov.

Den femte artikel (Garcia et al., 2019) repræsenterer en tilpasning af den finske ramme for tilgangen "Åben Dialog" til den spanske kontekst (navnlige til det offentlige sundhedsvæsen i Alcalá de Henares), der varetages af "Early Attention Unit". Dette er en specialiseret enhed, hvis fokus er at rette opmærksomhed på de personer, der for første gang står over for oplevelser, som er blevet beskrevet som værende psykotiske. I artiklen beskrives Åben Dialog-tilgangen, tilpasningsprocessen, vanskelighederne og erfaringernes positive aspekter samt de resultater, der er observeret under udviklingen af enheden. I betragtning af den begrænsede tid, der er gået med "Early Attention Unit", siden tilpasningen af rammerne for den Åbne Dialog, fokuserer forfatterne på de modtagne vurderinger i stedet for at gøre status over følgevirkningerne.

Publikationsgruppen, der ikke specifikt fokuserer på tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery i forhold til hjemløshed, men som snarere dækker nogle relevante aspekter af den, består også af to projektrapporter.

Den ene drejer sig om skildringen af "Hjemløshed i Grækenland i 2012" (Katsadoros et al., 2012). Et udsnit på 214 personer blev interviewet gennem strukturerede lukkede spørgeskemaer, som også indeholdt åbne og selvevaluerende spørgsmål. Publikationen indeholder en beskrivelse af de hjemløses sociale og sundhedsmæssige profil samt deres politiske/sociale overbevisninger. Den viser også omfanget af lovovertrædelser, stofmisbrug, ensomhedsfølelse, sårbarhed eller utryghed. Beskrivelsen vedrører også deres civilstand, deres tidligere erhvervssektor, deres evne til at få daglig adgang til ernæring, tøj og sanitære faciliteter samt deres forhold til andre mennesker. Prøvens sundhedsprofil omfatter mental sundhed, herunder selvmordsforsøg, stof- eller alkoholmisbrug og ludomani. Med hensyn til politiske/sociale overbevisninger er der angivet procentsats for partivalg og opfattelse af, hvem der har ansvaret for fænomenet hjemløshed.

Den anden rapport dækker projekterne "Byg UDENFOR" og "Levefællesskabet", der er udviklet i Danmark (Lütken & Kirkegaard, 2021). Projektet "Byg UDENFOR" undersøgte, hvordan man først kunne inddrage mennesker, der lever i hjemløshed, til at udvikle/skabe arbejdstegninger og ideer

til små huse og derefter være involveret i at bygge deres egne huse og samarbejde om hinandens huse.

Projektet "Levefællesskabet" undersøgte, hvordan deltagerne (nu beboerne) kunne understøttes i at skabe et hjem for sig selv, samt i at opretholde det fællesskab, der var blevet skabt under byggeprocessen. Projektet sluttede med, at fem af de seks deltagere blev gjort til officielle ejere af deres selvbyggede "tiny-houses" og fik en individuel lejekontrakt med kommunen, så deres fremtid var sikret. Den sjette deltager fik hjælp til at blive indkvarteret på et sted, hvor der var mere social støtte til at hjælpe ham med at håndtere sine forskellige problemer, herunder stofmisbrug.

Centralt for begge projekter var brugerinddragelse, individuelt arbejde med fokus på positive relationer, skabe en fællesskabsfølelse blandt deltagerne samt øge selvbestemmelsen og anerkendelsen af deltagernes perspektiv.

Forfatterne argumenterer for selvbestemmelsens væsentlighed, når man skaber et hjem, og understreger, hvor stor en forskel det gør for en person at have et rigtigt hjem og ikke kun et tag over hovedet. Det vurderes, at den høje grad af brugerinddragelse i begge projekter har givet hver deltager mulighed for at udvikle evner og etablere ressourcer til rent faktisk at bo i et hjem og skabe et fællesskab med andre. Det er velkendt, at personer, der har levet som hjemløse, kan opleve problemer med at vænne sig til at leve inden døre igen. Rapporten beskriver, hvordan fokus på brugerinddragelse og selvbestemmelse skaber grundlaget for at bo i en bolig og have et langt mindre sårbart liv. Når de professionelle træder tilbage, udfolder fællesskaberne sig.

Rapporten understreger også, hvordan COVID-19 medførte positiv læring for socialarbejdere og andre. Da socialarbejderne var trådt i baggrunden, begyndte deltagerne at socialisere mere med hinanden. De begyndte at have små sociale sammenkomster, tale sammen og udtrykke bekymring for hinanden i denne vanskelige periode, og de begyndte også at hjælpe hinanden på måder, som de ikke havde gjort før.

Forfatterne beskriver, hvordan det at arbejde med brugerinddragelse er en balancegang, hvor fokuset på at involvere deltagerne i hver beslutning indimellem kan give bagslag, fordi der er forhold i et projekt, som ikke alle kan involveres i, f.eks. når møder omfatter personlige data fra en af deltagerne. De konkluderer, at der bør fokuseres på at balancere socialarbejdernes ansvar i forhold til brugerinddragelse og i denne proces at holde fokus på, at deltagerne ofte kommer med en lang historie om at føle sig udenfor, føle sig mindre værd og blive svigtet, hvilket gør dem endnu mere sårbare.

Et andet vigtigt resultat er, at "Housing First"-tilgangen, der blev anvendt i begge projekter, viste sig at være en værdifuld metode selv for meget sårbare personer. Alle deltagere, der flyttede ind i deres eget selvbyggede hus, har oplevet en betydelig forbedring i deres situation. De har oplevet mere stabilitet, tættere kontakt til det omgivende samfund og de forskellige støttesystemer, og de er alle begyndt at planlægge fremtiden. Dette understreger behovet for at skabe en bred vifte af boligmuligheder i samfundet, således at hjemløse ikke kun kan modtage tilbud om indkvartering, men også det rigtige tilbud – et tilbud, hvor de føler sig involveret og føler, at de har indflydelse på deres situation.

Publikationer, der er relevante for hjemløshed, uden at der henvises til tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery

De seks resterende publikationer er identificeret som relevante for hjemløshed, uden at der henvises til tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery.

Den første er en antologi med fokus på biografier, områder og politikker inden for hjemløshed i Italien (Consoli & Meo, 2021). Artiklerne blev skrevet af flere italienske forskere, der beskæftiger sig med hjemløshedsproblemet. Formålet med bogen er at definere den nuværende ramme for hjemløshed i Italien, i henhold til specifikke nationale aspekter og dynamikker. Da der indsamles adskillige forskningsmæssige bidrag, der udforsker forskellige sammenhænge i landet, har bogen et heterogent indhold i form af vedtagne perspektiver, analyserede områder og anvendte forskningsmetoder. Selv om fokuset ikke er på tidlig indsats, vurderes det, at bogen giver nyttig indsigt i den magt, som hjemløse personer besidder i forhold til deres egen skæbne inden for den konventionelle models tilbud (trappemodellen og konventionelle forhold til socialarbejdere).

Derefter udforsker bogen de hjemløses heterogenitet, de forskellige intersektionelle skæringspunkter mellem fattigdom og hjemløshed samt kompleksiteten ved forbindelsen mellem strukturelle faktorer og individuelle forhold. Dette værk opfordrer til, at man retter opmærksomheden mod en nytænkning af hjemløshedens "offentlige" dimension og problematiserer de forhold, der muliggør, at fænomenet bliver en målsætning for det offentliges indgriben. Dernæst opfordres der til, at man retter fokus mod den sociale repræsentation på baggrund af dens beskrivelse som et socialt problem.

Bogens endelige mål består i at tilbyde et konceptkort til forståelse af den nuværende transformation af hjemløshedsproblemet og i at udvikle en debat om, hvad der skal gøres, samt hvilke foranstaltninger og politikker der skal gennemføres, og disses virkninger.

Der er anvendt forskellige metoder i kapitlerne: den kritiske policy-etnografi, indsamling af hjemløses livshistorier, dokumentanalyse af hjemløsetilbud, dybdegående interviews med hjemløse og socialarbejdere samt kvantitativ analyse.

De vigtigste resultater omfatter: i) akut behov for et kvantitativt, nationalt spørgeskema om hjemløshed (det sidste blev gennemført i 2015), ii) forståelsen af, at de italienske tilbuds fokus stadig er baseret på en nødsituationstilgang (krisecentre, kantiner, brusere, varedistribution), til trods for de velkendte beviser for denne tilgangs høje pris og lave effektivitet, iii) forståelse af den skrøbelige ramme for retten til en bolig inden for den italienske lovgivning, iv) tilstedeværelsen af igangværende eksperimenter og nye tilbud, der er inspireret af "Housing Led"- og "Housing First"-perspektiver, og v) risikoen for afpolitisering af hjemløshedsproblemet, hvilket reducerer det til et teknisk problem, som derfor kan løses via "det rette valg".

Den anden vedrører en etnografi, der er udviklet i den italienske by Torino, og som dækker lokale hjemløsetilbud og omfatter aktionsforskning, der involverer et eller andet aspekt fra det lokale tilbudssystem (Porcellana, 2018). Artiklen, der blev publiceret i 2018, var udviklet inden for velfærdsantropologi og dennes rammer, der specifikt kunne vurdere hjemløshedens repræsentation i flere europæiske kontekster. Den beskriver den overordnede bistandspraksis i Italien og især i Torino og analyserer, hvordan neoliberal politik formede velfærdssystemet med

konsekvenser for tilbudsmottagerne. Helt konkret præsenterer artiklen erfaringerne fra nogle hjemløse, som belyser, hvordan aktiveringsretorikken mindsker deres selvbestemmelsesmuligheder. Når tilbudsmottagerne afviger fra de etablerede strategier hos de sociale tilbud, straffes de med sanktioner, der har alvorlige konsekvenser for deres liv, på en måde, der kan defineres som en slags "strukturel vold".

De vigtigste nøgleresultater omfatter følgende: i) tilbud til håndtering af hjemløshed er blevet formet af neoliberal etos, ii) hjemløse får adgang til "frihed" gennem en proces, hvor de underlægger sig de strenge regler i det sociale system, iii) aktiveringsretorikken gennemsyner tilbuddene, men personlige valg og handlinger foretaget af hjemløse opfattes ikke som et udtryk for aktivering, iv) personlige valg, der træffes af assisterede hjemløse, medfører ofte udelukkelse, udvisning eller en form for indirekte straf for ham/hende.

Den tredje er en artikel, der sammenligner hjemløshedspolitikken i repræsentative lande under de liberale og sydeuropæiske velfærdsordninger: Irland, Portugal og Grækenland (Kourachanis, 2019). Der er tale om lande, hvor regeringerne gennemførte sparepolitikker under krisen. Efter en kort gennemgang af litteraturen om velfærdsordninger og hjemløshed undersøges de særlige kendetegn ved hjemløshedspolitikker i den liberale og sydeuropæiske model.

Forfatteren bruger videnskabelig bibliografi, forskningsrapporter og primære data. De tre landes hjemløshedspolitikker sammenlignes. Dette opnås ved at udvikle tre analyseakser: i) den historiske udvikling af hjemløshedspolitikker, ii) sparepolitikernes indvirkning på forringelsen af hjemløshed, og iii) kendetegnene ved de hjemløshedspolitikker, der udvikles under krisen.

Med fokus på Grækenland fremhæver forfatteren, at den græske stat ikke har udviklet et sammenhængende net af sociale boligpolitikker over tid. Tværtimod har den almindeligvis kun været aktiv i tilfælde af nødsituationer. Den generelle filosofi viser en præference for socialpolitikker, der kun koncentrerer sig om ekstrem fattigdom, hvilket indebærer en ikke-inklusiv, men meget ledelsesmæssig tilgang. Den resterende interventionsfilosofi er formet af manglen på statslig socialpolitik og derudover af den sporadiske aktivering af et heterogent netværk bestående af lokale aktører. "Housing and Reintegration" er det første forsøg på en integreret intervention over for hjemløshed i Grækenland. Samlet set konsoliderer de tre lande en residual model for social intervention, der ikke tager tilstrækkelig højde for den stigende hjemløshed.

Den fjerde består af en doktorafhandling (Afonso, 2018), der fokuserer på: i) at forstå de hjemløse kvinders fordomme vedrørende teknologi, ii) at skelne mellem hjemløse kvinders viden om internettet og sociale netværk, iii) at undersøge kvindernes daglige brug af internettet og sociale netværk, (iv) at fastslå forskellene eller lighederne i deres forhold til netværk, mellem kvinder uden problemer med eksklusion og hjemløse kvinder, v) at erkende den grad af accept, som sociale netværk har blandt hjemløse kvinder.

Forfatteren opdagede, at de hjemløse kvinders fordomme og grundlæggende usikkerhed – på grund af deres kønssocialisering – er afgørende for den måde, hvorpå de positionerer sig over for den digitale verden. At vide hvordan man bruger internettet og sociale netværk, kan bidrage til deres sociale og arbejdsmæssige integration. Forfatteren konkluderede også, at kvinder med risiko for udstødelse oftest bliver glemt og usynliggjort for den sociale virkelighed. Derfor er det vigtigt at få fodfæste i den digitale, sociale virkelighed og konfrontere den som aktiv indholdsskaber.

Den femte er en anden doktorafhandling (Evangelista, 2015), der forsvare idéen om, at tilstedeværelsen af hjemløse i det offentlige rum er et dramatisk udtryk for den systematiske og permanente krænkelse af menneskerettighederne. Der argumenteres for, at dette repræsenterer det sociale systems kollektive fiasko, da det er ude af stand til at mætte boligbehovet for de hjemløse gennem lovligt etablerede værdighedsstandarder. Desuden understreger han, at den vej, der fører til gaden, ikke sker automatisk. Den forstås snarere som en proces, og afhandlingen fremhæver, at ud over menneskers uheldige, individuelle beslutninger er der risikofaktorer og triggere af strukturel, institutionel, relationel og personlig karakter, der determinerer et kontinuum af eksklusionssituationer, f.eks. eksklusion fra anstændige og passende boliger. Undersøgelsen konceptualiserer således hjemløshed som en konsekvens af boligforsyningssystemet og det sociale systems svigt.

Den sjette er også en akademisk artikel (Gómez, 2018), der fokuserer på analysen af sociale indgreb, som fremmer integrationen af hjemløse, via nødvendigheden af at identificere og udvide praksiskendskabet, der fremmer positive resultater. De interventioner, der fandt sted i forskellige dele af verden, såsom USA, Spanien og Storbritannien mellem 2010 og 2018, er blevet revideret. Formålet med dokumentet er at identificere, analysere og reflektere over de specifikke interventioner for hjemløse, baseret på metodiske retningslinjer for udvælgelse af søgninger og resultater i henhold til PRISMA (Preferred Reporting Poster for Systematic review and Meta-Analysis).

Afsluttende betragtninger: omfanget af den tidlige indgriben, den tidlige profilering og/eller den tidlige recovery.

Den dataindsamling, der er foretaget, giver mulighed for at forstå vigtige elementer, der formulerer omfanget af den tidlige indgriben, den tidlige profilering og/eller den tidlige recovery. Disse kan opsummeres i tre forskellige lag.

Det første lag er mere overordnet. Man bør anerkende den hjemløse befolknings heterogenitet såvel som den komplekse forbindelse mellem de strukturelle og individuelle faktorer. Fattigdom og boligudelukkelse har forskellige intersektionelle skæringspunkter, og hjemløshed kan både være en årsag til og et ekstremt resultat af fattigdom.

Der er således behov for at fremme perspektiver, der danner et omfattende grundlag for forebyggelsen af hjemløshed. Hjemløshedssektoren, eller i hvert fald den sociale sektor, bør ikke opfattes som eneansvarlig for håndteringen af hjemløshed.

Et sådant perspektiv er imidlertid stadig udbredt i hele Europa. Som understreget i en nylig sammenlignende europæisk rapport vil man "i de fleste lande sigte de forskellige støtteformer mod at hjælpe hjemløse med deres behov gennem forskellige former for midlertidig boligstøtte, indtil de er parate til at leve uafhængigt i deres eget hjem. (...) "Housing Ready"-tilbuddene synes at være stærkt til stede inden for trappemodellen (dvs. fremskaffelsen af midlertidig indkvartering og støtte som regel på ét enkelt sted med hjælpepersonale på stedet)" (Baptista & Marlier, 2019: 15).

På positivsiden bemærkes det i samme rapport, at der "i flere lande er tegn på, at der sker ændringer i det overordnede mønster for leveringen af hjemløsetilbud, i retning af et system, hvor der gives mere intensive tilbud sammen med adgang til permanent logi. I andre lande er trappemodellen stadig dominerende, men der er tegn på tilstedeværelsen af mindre "Housing First"-programmer inden for de overordnede hjemløsetilbud" (Baptista & Marlier, 2019: 15).

Faktisk understreger den gennemgåede litteratur, at "Housing First"-tilgange har vist sig at være værdifulde, selv for de mest sårbare, baseret på en menneskerettighedsramme, der hævder, at alle mennesker har ret til boliger, der er sikre, passende, bæredygtige og til at betale, og at ingen skal bevise, at de er værdige eller klar til at få en bolig. Dette ville derfor indebære finansiering af mere forebyggende foranstaltninger samt indkvarterings- og støtteaktioner, og det kunne gøre det muligt at rette juryens henstillinger hen mod den europæiske konsensuskonference, der blev afholdt i Bruxelles i december 2010, som anerkendte behovet for at facilitere et paradigmeskift væk fra den konventionelle policy-respons, ved at styre hjemløshed i en anden retning, hvor der er fokus på boliger som en menneskeret (juryen fra den europæiske konsensuskonference om hjemløshed, 2011).

Derudover understregede den gennemgåede litteratur, at strategierne og tilgangene inden for hjemløsetilbud har brug for en kønslinse, der gør det muligt at udfordre kønsstereotyper. Selv om forskning viser, at mænd er mest repræsenteret blandt hjemløse, er nye debatter om kønnets rolle i henhold til hjemløshed og boliger (f.eks. Baptista 2010; Pleace 2016; Bretherton 2017) blevet drevet af tiltagende beviser for, at erfaringer med hjemløshed differentieres efter køn. Brugen af definitioner og/eller dataindsamlingsstilgange har tendens til at udelukke vigtige aspekter ved

kvinders hjemløshed (f.eks. skjult hjemløshed, hjemløshed i familien, skjulte former for gadehjemløshed) (f.eks. Busch-Geertsema et al. 2014, Pleace, 2016).

Et andet lag, der er afledt fra litteraturreviews, stammer fra den antagelse, at de sociale systemer, der er etableret for at hjælpe socialt udstødte mennesker, ofte kan være en ekskluderende faktor i sig selv. De krav, straffe og sanktioner, der pålægges modtagerne, forstås ofte som en påmindelse om personligt manglende evner, hvilket fører til yderligere selvstigmatisering og yderligere udelukkelse.

Aktiveringsretorikken anses således undertiden for at begrænse mulighederne for selvbestemmelse. Hvis modtagerne træffer personlige valg, der afviger fra de sociale tilbuds etablerede strategier, kan de ende med at blive straffet eller udstødt. Sådanne sanktioner kan have en meget negativ indvirkning på deres eksistens og kan endda defineres som en form for strukturel vold, dvs. en form for vold, hvor sociale strukturer eller sociale institutioner skader mennesker ved at forhindre dem i at opfylde deres grundlæggende behov (f.eks. Galtung, 1969, Lee, 2019).

Den gennemgåede litteratur understreger, at interventioner bør tage hensyn til personens ressourcer, interesser, personlige værdier osv., meget i tråd med, hvad projektet HOOD går ind for. Inddragelse af brugere, individuelt samarbejde med dem med fokus på positive relationer, skabelse af fællesskabsfølelse blandt deltagerne, selvbestemmelse og anerkendelse af deltagernes perspektiv; disse aspekter er alle vigtige.

Det tredje lag knytter sig mere direkte til tidlig indsats, tidlig profilering og/eller tidlig recovery og dets iboende forbindelse til tidsdimensionen. Undersøgelse af de forskellige veje, der fører til hjemløshed, anses for at være vigtigt, ikke blot for at identificere forebyggelsesmuligheder, men også for at identificere mennesker, der er i risikogruppen, og for at sikre, at de har adgang til passende støtte, inden de når et krisepunkt.

Som understreget i en nylig rapport er "hjemløsetilbuddenes fokus i Europa ikke tilstrækkeligt forebyggende, og der lægges ikke tilstrækkelig vægt på at etablere procedurer for tidlig opsporing af risikosituationer for hjemløshed (f.eks. tvungen fraflytning), på at sikre prioriteret adgang til boliger og/eller på hurtig genhusning" (Baptista & Marlier, 2019: 94).

Tiden er derfor en kernefaktor, der former overlevelsessevnen og identitetslementerne. Folk, der bor på gaden og i lavtærskeltilbud i længere tid, mister gradvist ressourcer og evner, og bevæger sig ind i en mere og mere sårbar tilstand. For at udvikle copingstrategier til at overleve som hjemløs mister personen reelt andre evner, reducerer sit sociale netværk og indskrænker fremtidshorisonten, og bliver dermed fanget under deres nuværende levevilkår.

Ved at vedtage begrebet "fattigdomskarriere" (Meo, 2000) til at konceptualisere de hjemløses situation, fremhæves tidens betydning for menneskers velbefindende, og en mere rettidig indgriben er derfor påkrævet. Når hjemløse tilbringer en vis mængde tid på gaden, har de en tendens til at standardisere deres adfærd. Det bliver nødvendigt at analysere hjemløshed med en sekvensmodel, der anskuer tiden som et centralt element for de enkelte hjemløses livsforløb.

Derfor bør tidlig indsats omfatte policies, praksisser og strategier, der fokuserer på at imødegå den umiddelbare risiko for hjemløshed gennem tilvejebringelse af oplysninger, vurdering af disse samt adgang til den nødvendige støtte. Tidlig indsats kan også være en strategi, der tilvælges for at facilitere det gradvise paradigmeskift fra et fokus på nødstilfælde til et fokus på forebyggelse. Dette

kunne være en del af “kortet til løsning af hjemløshed”, som Pleace et al. identificerede. De mener, at der findes en påviseligt effektiv reaktion, der “kan anvendes på et strategisk niveau, og som vil nedbringe antallet af hjemløse betydeligt og i høj grad mindske risikoen for forekomsten af hjemløshed og især for oplevelsen af hjemløshed i enhver tidsmængde eller gentagne gange” (Pleace et al., 2018: 97).

De interventionstilgange, der forekommer i litteraturreviewet, omfatter: i) fattigdoms- og indkomststøtte, ii) støtteprogrammer for lejemål, iii) sikring af adgang til universelle og målrettede sundheds- og uddannelsestjenester, iv) planlægning, ressourcer og infrastruktur i socialt belastede områder, v) politiarbejde, domfældelse og lovgivning om kønsbestemt vold og vi) at give bredere adgang til familiemæssige støtteprogrammer, især i den tidlige barndom eller for enlige forældre.

Referencer

Maini-Thorsen, Af Anne-Sofie (2018), *Jeg kan godt lide, når jeg kan dufte, at jeg har vasket fingre – En eksplorativ undersøgelse af kvinders erfaring med hjemløshed* [I like the smell of soap after washing my hands: an exploratory study of women’s experiences of homelessness], København, Projekt Udenfor. Available at: https://udenfor.dk/wp-content/uploads/2018/08/En-eksplorativ-undersøgelse-af-kvindes-erfaringer-med-hjemløshed_til-download.pdf.

Afonso, Laura (2018), *Mujeres sin hogar y redes sociales: visibilidad y autopercepción*, Universidad Complutense de Madrid - Facultad de Ciencias Políticas y Sociología, Tesis doctoral. Available at: <https://eprints.ucm.es/id/eprint/51651/1/T40957.pdf>.

Baptista, I. (2010), “Women and Homelessness”, in: E. O’Sullivan, V. Busch Geertsema, D. Quilgars and N. Pleace (Eds.), *Homelessness Research in Europe*, pp.163-186, Brussels: FEANTSA.
Bretherton, J. (2017), “Reconsidering Gender in Homelessness”, *European Journal of Homelessness* 11(1), pp. 1-21.

Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipovič Hrast, M. and Pleace, N. (2014), *The Extent and Profile of Homelessness in European Member States: A Statistical Update*, Brussels: FEANTSA.
Consoli T. & Meo A. (eds) (2021), *Homelessness in Italia. Biografie, territori, politiche* [Homelessness in Italy. Biographies, territories, policies], Milano, Franco Angeli.

Evangelista, G. (2015), *El acceso a la vivienda social de las personas sin hogar*, Universidad Autónoma de Barcelona, Tesis doctoral. Available at: https://ddd.uab.cat/pub/tesis/2016/hdl_10803_368566/gfe1de2.pdf.

Evans, W. N.; Phillips; D. C. & Ruffini, K.J. (2019), *Reducing and Preventing Homelessness: A Review of the Evidence and Charting a Research Agenda*, National Bureau of Economic Research, NBER WORKING PAPER SERIES: Paper 26232. Available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26232/w26232.pdf.

Galtung, J. (1969), “Violence, Peace, and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3 (1969), pp. 167-191, Sage Publications, Ltd.

García, Silvia Parrabera; González, María Chico; Loreti, Marina de la Hermosa; Fernández de la Cueva, Carlos (2019), "La UAT: una adaptación del marco de Diálogo Abierto finlandês", *Rev. Asoc. Esp. Neuropsiq.* 2019; 39(136): 223-238. Available at: <http://scielo.isciii.es/pdf/neuropsiq/v39n136/2340-2733-raen-39-136-0223.pdf>.

Gómez, K. (2018), *Análisis de Intervenciones Sociales para Personas Sin Hogar*, Universidad de La Laguna. Available at: <https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/12294/Analisis%20de%20Intervenciones%20Sociales%20para%20Personas%20Sin%20Hogar.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Homelessness Australia (2012), *Creating a Framework for Ending Homelessness. Prevention or Cure?*. Available at: [https://www.homelessnessaustralia.org.au/sites/homelessnessaus/files/2017-07/Early intervention in theory and practice an evidence based policy paper vers 2.pdf](https://www.homelessnessaustralia.org.au/sites/homelessnessaus/files/2017-07/Early%20intervention%20in%20theory%20and%20practice%20an%20evidence%20based%20policy%20paper%20vers%202.pdf).

Jury of the European Consensus Conference on Homelessness (2011), *European Consensus Conference on Homelessness: Policy Recommendations of the Jury*, Brussels: Belgian Presidency of the EU.

Katsadoros K., Sarantides D., Karidi K., Tourkou A., Stamatogianopoulou A., Alamanou A., Theodorikakou O. (2012), *Οι άστεγοι στην Ελλάδα του 2012 [Homelessness in Greece in 2012]* Athens, Klimaka, Available at: http://www.klimaka.org.gr/wp-content/uploads/2017/05/typos_1.pdf?fbclid=IwAR1xuyznzJ4dSjxoN0mNCWJI2-MoITVurrv3LT-uABxGhactpvWliziXs1c.

Kourachanis, Nikos (2019). *Homelessness Policies in the Liberal and the Southern European Welfare Regimes: Ireland, Portugal, and Greece*. *Housing Policy Debate*, pp. 121–136.

Lee, B. X. (2019), *Violence: An Interdisciplinary Approach to Causes, Consequences, and Cures*, John Wiley & Sons.

Meo A. (2000), "L'esperienza della vita in strada" ["The experience of life on the street"], in *Sociology of Disruptive Events*, Liguori, Napoli, pp. 113-179.

Pleace, N.; Baptista, I.; Benjaminsen, L.; Busch-Geertsema, V. (2018). *Homelessness Services in Europe*, FEANTSA, Brussels.

Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali (2015) *Linee di Indirizzo per il contrasto alla grave emarginazione adulta in Italia*. Available at: <https://www.fiopdsd.org/linee-di-indirizzo-per-il-contrasto-alla-grave-emarginazione-adulta-in-italia/>

Pleace, N. (2016), "Exclusion by Definition: The Underrepresentation of Women in European Homelessness Statistics", Mayock, P. and Bretherton, J. (Eds.) *Women's Homelessness in Europe*, pp.105-126, London: Palgrave Macmillan.

Porcellana V. (2018), "Diventare 'senza dimora'. Politiche e pratiche del welfare alla lente dell'etnografia" [Becoming 'homeless'. Welfare policies and practices at the lens of the ethnography], in *Antropologia*, 5, 1, pp. 113-132. Available at: <https://www.ledijournals.com/ojs/index.php/antropologia/article/download/1390/1320>.

Ramsdahl, A.; Vesterbø, T.; Kirkegaard, A. (2018), *Ung og UDENFOR – erfaringer efter tre års arbejde med unge hjemløse på gaden [Young and OUTSIDE – experiences after three years of*

working with young homeless people], 2018, København, Projekt Udenfor. Available at: https://udenfor.dk/wp-content/uploads/2018/08/UngogUDENFOR_samletpdf.pdf.

Rodríguez-Pellejero, J. M., Núñez, J. L., & Hernández, D. (2017). Perfiles de personalidad y síndromes clínicos en personas sin hogar. *Revista De Psicopatología Y Psicología Clínica*, 22(3), 197–

206.

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI
DI TORINO

Available at: <https://doi.org/10.5944/rppc.vol.22.num.3.2017.18848>.

Stephen Gaetz & Erin Dej. (2017). *A New Direction: A Framework for Homelessness Prevention*. Toronto: Canadian Observatory on Homelessness Press. Available at: https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/attachments/COHPreventionFramework_1.pdf

Theodorikakou O., Alamanou A., Katsadoros K. (2013), “Neo–homelessness and the Greek Crisis”, *European Journal of Homelessness*: Volume 7, Issue 2 – December 2013. Available at: https://www.feantsa.org/download/ot_et_al_review6144018687950662512.pdf.

Eu project by

